

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پژوهشکده اقتصاد و مدیریت

ماهیت خلق پول نظام بانکی در نظام مالی اسلامی با تکیه بر ضریب فزاینده پولی

نگارش:

فرشته کیانپور

استاد راهنما:

دکتر حسین صمصامی

استاد مشاور:

دکتر سید سجاد علم الهدی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

رشته علوم اقتصادی

تاریخ:

بهمن ماه ۹۴

کتابخانه

۲۰

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پژوهشکده اقتصاد و مدیریت

ماهیت خلق پول نظام بانکی در نظام مالی اسلامی با تکیه بر ضریب فزاینده پولی

نگارش:

فرشته کیانپور

استاد راهنما:

دکتر حسین صمصامی

استاد مشاور:

دکتر سید سجاد علم الهدی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

رشته علوم اقتصادی

تاریخ:

بهمن ماه ۹۴

سپاسگزاری و تقدیم

حمد و ثنا، ذات پاک کریمی را که خالق و ناظم ذره ذره می‌کونات عالم هستی است و شکر رزاقی که بر سفره کرمش موحد و ملحد یکسان است، احدی که عقل و وهم انسان از درک کنه معرفت جلال او قاصر است. درود و تحیات و سلام و صلوات متتابع و متوالی حضرت حق جلّ جلاله و بندگان مخلصش بر روضه مطهر و تربت معطر نخبه کائنات و نور چشم اهل بینش خاتم انبیا محمد مصطفی و هم‌چنین ارواح مطهر خاندان معظم اهل بیت او باد.

امیدوارم که اساتید ارجمند و ذوی‌الالباب علم اقتصاد، این مجموعه را با نظر اغماض و اکرام بنگرند و بر آن سکه‌ی قبول بنهند و اجازه دهند که این قطره ناچیز دانش از اتصال به دریا‌های دانش مفتخر و به خود نازنده باشد.

در آخر از مساعدت‌ها و راهنمایی‌های استاد بزرگوار و رؤوف جناب آقای دکتر حسین صمصامی کمال تشکر را دارم. بهترین توفیقات و تاییدات از محضر ذات اقدس الهی جهت بهروزی هر چه افزونتر استادگرامی آرزومندم و لازم است بدین طریق از زحمات بی‌شائبه‌تان در هدایت رساله حاضر نهایت تشکر و سپاس را به عمل آورم. هم‌چنین مراتب امتنان خود را از جناب آقای دکتر سید سجاد علم‌الهدی استاد محترم و مشاور و جناب آقای دکتر پرویز داودی استاد محترم که داوری این مکتوب را به عهده گرفتند، اعلام می‌دارم. از مساعدت‌ها و راهنمایی‌های ارزنده و تذکرات موشکافانه این بزرگواران که در ارتقای سطح علمی رساله حاضر کمک شایان توجهی داشتند، سپاس‌گذاری می‌نمایم.

لازم است که از پدرم، مادرم، برادرانم و خواهرم که ارزشمندترین داراییم هستند؛ به خاطر تمام خوبی‌ها و مهربانی‌ها و حمایت‌ها و ... نهایت تشکر و قدرانی را به عمل آورم.

این اثر کوچک و ناچیز به محضر **هولاً و آقا امام زمان عجل الله تقدیم می‌شود.**

فرشته کیانپور

چکیده

این پژوهش کوشیده است این سؤال را مورد بررسی قرار دهد که آیا در نظام مالی اسلامی امکان خلق پول توسط نظام بانکی وجود دارد؟ برای این منظور، ماهیت خلق پول از دیدگاه متفکرین اسلامی و غربی به روش توصیفی مورد بررسی قرار گرفت. مرور مطالعات انجام شده متفکرین غربی حاکی از آن است که خلق پول نظام بانکی در نظام سرمایه‌داری و مهد آن، با مشکلات عدیده‌ای روبه‌رو است که شامل: بی‌ثباتی اقتصادی-رکود و رونق، بی‌ثباتی در عرضه پول، افزایش تمایلات تورم، رشد اجباری، تخریب محیط زیست، استثمار کارگر، فساد فرایند دموکراتیک، افزایش نابرابری و نقض عدالت، محرومیت اجتماعی، ورشکستگی بانک‌ها، تحمیل بیمه سپرده، مخاطره اخلاقی، سرمایه‌گذاری بی‌فایده و حباب دارایی می‌شود. مرور مطالعات انجام شده در اقتصاد اسلامی، نیز مناقشه‌ای جدی را در پاسخ به سؤال فوق‌الذکر نشان می‌دهد. یافته‌های این پژوهش که براساس رویکرد کل‌گرایانه-غایت‌محور رایج در مطالعات اقتصاد اسلامی اتخاذ شده است، نشان می‌دهد که ماهیت خلق پول توسط نظام بانکی به «بی‌ثباتی اقتصادی»، «عدم ایفای تعهد» و «اکل مال به باطل» منجر می‌شود. همچنین آثار خلق پول نظام بانکی مانع تحقق اهداف نظام مالی اسلامی مانند «عدالت اجتماعی»، «رشد اقتصادی» و «تثبیت قیمت‌ها» می‌شود. از این رو امکان خلق پول توسط نظام بانکی به شکل کنونی در نظام مالی اسلامی وجود ندارد.

واژگان کلیدی: خلق پول، بانک تجاری، اقتصاد مالی، نظام اسلامی

طبقه بندی JEL: P34, G21, E51

فهرست

فصل اول: کلیات	۱
۱-۱. بیان مسئله:	۲
۲-۱. اهمیت و ضرورت پژوهش:	۳
۳، ۱. اهداف پژوهش:	۳
۴-۱. سؤال پژوهش:	۳
۵-۱. فرضیه های پژوهش:	۳
۶-۱. روش پژوهش:	۳
۷-۱. نوآوری پژوهش:	۴
۸-۱. محدودیت پژوهش:	۵
۹-۱. استفاده کنندگان پژوهش:	۵
۱۰-۱. سامان دهی پژوهش:	۵
فصل دوم: بررسی ماهیت و آثار خلق پول نظام بانکی	۶
۱-۲. مقدمه:	۷
۲-۲. ادبیات تاریخی توانایی بانکها در خلق پول	۷
۱-۲-۲. نظریه خلق اعتبار بانکی	۸
۲-۲-۲. نظریه ذخیره جزئی	۱۱
۳-۲-۲. نظریه واسطه‌گری مالی	۱۵
۳-۲. ضریب فزاینده پولی	۲۰
۴-۲. انتقاداتی بر ضریب فزاینده پولی	۲۱
۵-۲. ارزیابی و بررسی جامع	۲۳
۶-۲. ابعاد و آثار خلق پول در بانک‌های تجاری از دیدگاه متفکرین غربی	۲۶
۱-۶-۲. بی ثباتی اقتصادی - رونق و رکود-	۲۶
۲-۶-۲. بی ثباتی در عرضه پول	۳۰
۳-۶-۲. افزایش تمایلات تورمی و حباب دارایی	۳۲
۴-۶-۲. رشد اجباری، تخریب محیط زیست، استثمار کارگر	۳۴

۳۵.....	۵-۶-۲. فساد فرایند دموکراتیک
۳۶.....	۶-۶-۲. افزایش نابرابری و نقض عدالت
۳۸.....	۷-۶-۲. محرومیت اجتماعی
۳۸.....	۸-۶-۲. نقض آزادی اقتصادی واقعی، سلطه بانکها بر صنعت
۳۹.....	۹-۶-۲. ورشکستگی بانکها، تحمیل بیمه سپرده و مخاطره اخلاقی، سرمایه گذاری بی فایده
۴۱.....	۷-۲. سیستم‌های پولی جایگزین:
۴۲.....	۱-۷-۲. بانک‌داری محدود
۴۳.....	۲-۷-۲. بانک‌داری آزاد
۴۴.....	۳-۷-۲. قرض‌گیری مستقیم دولت از بانکها(به جای انتشار اوراق قرضه)
۴۴.....	۴-۷-۲. خلق پول توسط بانک مرکزی و قرارداد آن در اختیار دولت برای تأمین مخارج زیر بنایی
۴۵.....	۵-۷-۲. سیستم‌های پولی منطقه‌ای یا محلی
۴۵.....	۶-۷-۲. سایر طرح‌های پیشنهادی
۴۷.....	۸-۲. نتیجه‌گیری فصل دوم
۴۹.....	فصل سوم: بانک‌داری اسلامی و ماهیت خلق پول در آن: مطالعات انجام شده
۵۰.....	۱-۳. مقدمه:
۵۱.....	۲-۳. بررسی امکان خلق پول نظام بانکی در نظام مالی اسلامی: مطالعات نظری
۵۲.....	۱-۲-۳. شهید صدر
۵۸.....	۲-۲-۳. محمد نجات الله صدیقی
۶۸.....	۳-۲-۳. منذر قحف
۷۱.....	۴-۲-۳. گزارش شورای ایدئولوژی اسلامی
۷۴.....	۵-۲-۳. الجرحی
۸۰.....	۶-۲-۳. محمد عمر چاپرا
۸۳.....	۷-۲-۳. انصاری
۸۵.....	۸-۲-۳. خان
۸۵.....	۹-۲-۳. عباس میرآخور

- ۱۰-۲-۳. عدنان خالد ترکمانی ۸۶
- ۱۱-۲-۳. الگوی نظری مؤسسه بین‌المللی اقتصاد اسلامی ۸۷
- ۱۲-۲-۳. یوسف کمال ۸۹
- ۱۳-۲-۳. توتونچیان ۸۹
- ۱۴-۲-۳. ناصر الغریب ۹۱
- ۱۵-۲-۳. محمد انور ۹۲
- ۱۶-۲-۳. رفیق یونس المصری ۹۴
- ۱۷-۲-۳. احمد کمال میدین میرا ۹۵
- ۱۸-۲-۳. الگوی نظری حسن/فرحت/الضبی ۹۶
- ۱۹-۲-۳. انجم ۹۸
- ۲۰-۲-۳. رودنی شکسپیر ۱۰۰
- ۲۱-۲-۳. زبیر حسن ۱۰۵
- ۲۲-۲-۳. سانی وهمکاران ۱۰۷
- ۲۳-۲-۳. مک کوناچی ۱۰۸
- ۲۴-۲-۳. صمصامی و همکاران ۱۰۹
- ۳-۳. بررسی امکان خلق پول نظام بانکی متعارف در الگوهای اجرائی (منتخب) بانکداری بدون ربا: ۱۱۴
- ۱-۳-۳. الگوی بانکداری بدون ربا در ایران ۱۱۵
- ۲-۳-۳. سیستم بانکداری در کشور امارات متحده عربی ۱۱۷
- ۳-۳-۳. بانکداری اسلامی در ترکیه ۱۱۹
- ۴-۳-۳. الگوی بانکداری اسلامی اردن ۱۲۱
- ۵-۳-۳. بانکداری اسلامی در پاکستان ۱۲۴
- ۶-۳-۳. بانکداری اسلامی در مالزی ۱۲۵
- ۱-۶-۳-۳. تجهیز و تخصیص منابع مالی در بانکداری اسلامی مالزی ۱۲۶
- ۷-۳-۳. بانکداری اسلامی در انگلستان ۱۳۰
- ۱-۷-۳-۳. روش‌های تجهیز و تخصیص منابع مالی در انگلستان ۱۳۲

۱۳۳.....	۳-۳-۸. بانک توسعه اسلامی
۱۳۴.....	۳-۳-۸-۱. ساختار عملیاتی بانک توسعه اسلامی
۱۳۵.....	۳-۴. نتایج بررسی امکان خلق پول در الگوهای اجرائی منتخب:
۱۳۸.....	۳-۵. نتیجه‌گیری فصل سوم:
۱۶۶.....	فصل چهارم : خلاصه، ارزیابی و جمع‌بندی، توصیه‌های سیاستی
۱۶۷.....	۴-۱.مقدمه:
۱۶۷.....	۴-۲.مروری بر فصول گذشته
۱۶۸.....	۴-۳. معرفی شاخص‌های ارزیابی
۱۷۵.....	۴-۴. انطباق شاخص‌ها
۱۹۰.....	۴-۵. نتیجه‌گیری:
۱۹۰.....	۴-۶. پیشنهاد برای تحقیقات آتی:
۱۹۰.....	۴-۶-۱. مسائل نظری
۱۹۰.....	۴-۶-۲. مسائل عملیاتی مربوط به عملکرد بانک‌داری اسلامی
۱۹۱.....	منابع

فصل اول: کلیات

۱-۱. بیان مسئله:

خلق گسترده پول توسط بانک‌های تجاری پیامدهای بسیاری را در نظام سرمایه‌داری که مهد نظام بانکی متعارف است، ایجاد کرده است که می‌توان به بی‌ثباتی اقتصادی-رکود و رونق، بی‌ثباتی در عرضه پول، افزایش تمایلات تورمی، رشد اجباری، تخریب محیط زیست، استثمار کارگر، فساد فرایند دموکراتیک، افزایش نابرابری و نقض عدالت، محرومیت اجتماعی، ورشکستگی بانک‌ها، تحمیل بیمه سپرده، مخاطره اخلاقی، سرمایه‌گذاری بی‌فایده و حباب دارایی اشاره کرد.

این در حالی است که حدود ۵۰ سال پیش اندیشمندان مسلمان تلاش نمودند تا با حفظ ماهیت بانک و خلق پول در آن، معاملات آن را بر اساس تعالیم اسلام تعریف کنند و به این ترتیب نوع دیگری از صنعت بانکداری به نام بانکداری بدون ربا یا بانکداری اسلامی پیشنهاد داده‌اند. به گونه‌ای که امروزه در اکثر کشورهای اسلامی و حتی برخی از کشورهای غیر مسلمان بانک‌های تحت عنوان بدون ربا حضور جدی دارند؛ حتی در برخی از کشورها مانند ایران کل نظام بانکی بر اساس بانکداری بدون ربا طراحی شده است. اگر چه ظاهراً روح اصلی همه بانک‌های بدون ربا مشترک و آن حذف ربا از عملیات بانکی است، اما این الگوها عمدتاً برگرفته از نظام بانکداری متعارفی است که بیشتر پول‌های در گردش اقتصاد، توسط آن خلق می‌شود. از این رو حدود هشتاد درصد نقدینگی در اقتصاد (صمصامی و همکاران، ۱۳۹۳)، توسط بانک‌های تجاری بدون ربایی خلق می‌شود که قرار بوده در چارچوب قانون بانکداری بدون ربا عمل کنند. (در دیگر بانک‌های بدون ربای دنیا، نیز رویه به همین منوال است.)

این ترتیبات، در طراحی الگوهای بانکداری بدون ربا که به وسیله‌ی محققین اسلامی ارائه شده است ولی تاکنون اجرائی نشده است نیز قابل مشاهده است.^۱ البته گاه در برخی از الگوها^۲ تغییرات بنیادینی در فرایند خلق پول از طریق وضع ذخایر صددرصدی بر سپرده‌های جاری ایجاد شده است. در سایر الگوها نیز تغییرات محافظه‌کارانه‌ای در قالب بانکداری اجتماعی مشاهده می‌شود.^۳ در ترتیبات بانک-داری اجتماعی سعی شده است که آثار توزیعی ناشی از عملکرد بانک‌های تجاری جبران شود. مثلاً سود ناشی از خلق پول بانک‌های تجاری به وسیله‌ی مقام مالی تحت عنوان مالیات اخذ و در قالب اهداف اجتماعی محور دوباره توزیع شود. البته نباید از این نکته غافل شد که امکان خلق پول نظام بانکی در ترتیبات بانکداری اجتماعی هم‌چنان وجود دارد.

حال در این پژوهش این مسأله را پیگیری می‌کنیم که آیا در طراحی نظام مالی اسلامی، امکان خلق پول نظام بانکی وجود خواهد داشت؟

۱. بانک و نهادهای مالی اسلامی ابتدا در سال ۱۹۶۳ یعنی قریب به پنجاه سال پیش آغاز بکار کردند و آن زمانی بود که بانک پس انداز میت قمر بصورت بانکی بدون بهره در مصر آغاز بکار کرد.

۲. به عنوان نمونه می‌توان به الگوی «صدر» (۱۴۱۰)، «مدل گزارش شورای ایدئولوژی اسلامی» (۱۹۸۰)، «مدل مؤسسه بین‌المللی اقتصاد اسلامی» (۱۹۹۹م)، «مدل صدیقی» (۱۹۶۸م)، «مدل حسن و همکارانش» (۲۰۰۳م) و غیره اشاره کرد.

۳. مانند الگوی «الجرحی» (۱۹۸۱م)، «انجم» (۲۰۰۴م)، «خان» (۱۹۷۸م) و «قحف» (۱۹۷۸م).

۴. شبیه به آن چه که در الگوی «چاپرا» (۱۱۹۶) و «انصاری» (۱۹۸۳) مشاهده می‌شود.

۱-۲. اهمیت و ضرورت پژوهش:

از آنجایی که بیشتر نقدینگی در گردش اقتصاد به وسیله بانک‌های تجاری خلق می‌شود، باید بررسی شود که آیا در نظام مالی اسلامی چنین امری پذیرفته شده است یا خیر.

۱.۳. اهداف پژوهش:

در این پژوهش با روش تحلیلی - توصیفی به دنبال بررسی امکان خلق پول نظام بانکی در نظام مالی اسلامی هستیم.

۱-۴. سؤال پژوهش:

آیا خلق پول نظام بانکی در نظام مالی اسلامی وجود دارد.

۱-۵. فرضیه های پژوهش:

خلق پول نظام بانکی در نظام مالی اسلامی وجود ندارد.

۱-۶. روش پژوهش :

در موضوع روش پژوهش باید به چند محور توجه کرد که اجتماع آن‌ها خطمشی «روش» این پژوهش را مشخص می‌کند:

۱. مطالعه حاضر بر حسب هدف از نوع بنیادی است و متکی به استدلال و بررسی «کیفی» (متمایز از بررسی کمی یا تجربی) است.

۲. دومین مسأله در بحث روش پژوهش این است که اطلاعات مورد استفاده در این پژوهش به چه شکلی اکتساب خواهند شد؟ با توجه به ماهیت پژوهش، اطلاعات حاصله و مورد استفاده که متن اصلی کار را تشکیل می‌دهد، براساس مطالعه کتابخانه‌ای منابع مرتبط با مبحث خواهد آمد.

۳. محور سوم مربوط است به نحوه استفاده از محتوای بدست آمده از مطالعه کتابخانه‌ای و شیوه‌ی تحلیل آن‌ها. در این زمینه پژوهش حاضر شامل چند جزء است:

توصیف یا مرور ادبیات: در نخستین گام می‌کوشیم تا نظریه‌ها و دیدگاه‌های موجود در باب موضوع مورد بررسی را تقریر کرده و شرحی شفاف از آن‌ها ارائه کنیم.

تطبیق: تلاش بعدی معطوف به تطبیق این نظریه‌ها و مقایسه آن‌ها با یکدیگر خواهد بود به این امید که از این طریق درکی عمیق‌تر از نگرش‌ها و رویکردهای موجود حاصل شود.

نقادی: حرکت بعدی «تحلیل» و نقادی نظریه‌ها از حیث استواری آن با غایات مطلوب مدنظر نظریه پرداز یا مکتب اقتصادی است. این بررسی نقادانه از آن جهت مفید است که شناختی متکامل‌تر از موضوع مورد بررسی بدست خواهد داد و از این حیث راهنمای ما در قضاوت خواهد بود.

تصریح معیارها: معرفی و بیان مستدل استانداردها و غایات به دست آمده از نوع نگاه منظومه‌ی دین به مقوله‌ی اقتصاد گام بعدی پژوهش جهت حصول نتیجه است.

۴. نکته نهایی مربوط است به توضیح بیشتر در باب چگونگی تحقق وجه اسلامیت در پژوهش. ما بر اساس تعریفی نهادی از اقتصاد اسلامی، آن را «مجموعه‌ای از نهادهای اقتصادی سازگار با اغراض اقتصادی دین» معرفی می‌کنیم. در حقیقت با عنایت به اهمیت و محوریت نهادها در شکل‌دهی به وضع امور جامعه، اسلامی بودن یک اقتصاد را بیش از هر چیز در گرو هم‌راستایی نهادهای اقتصادی حاکم بر آن با مقاصد دین می‌پنداریم. با توجه به غلبه‌ی نهادی دنیای مدرن، اسلامی شدن اقتصاد مستلزم اصلاح تغییر در نهادهای مدرن براساس ارزش‌های مقبول و پذیرفته شده در دین اسلام است. در این خصوص لازم است به دو رویکرد در باب چگونگی مداخله و تأثیرگذاری بر نهادهای مدرن از منظر ارزش‌های دینی اشاره و جایگاه پژوهش خود را در نسبت با آنها روشن کنیم:

الف) رویکرد فقهی: در این نگرش، مبنای قضاوت در باب یک رویه‌ی نهادی از حیث سازگاری یا عدم سازگاری آن با دین، انطباق آن با احکام صریح شرعی است. آنچه از این رویکرد اجمالاً برداشت می‌شود این است که چنانچه قواعدی که قوام آن نهاد بر آنهاست یا ترتیبات نهادی مورد نظر، مستلزم ارتکاب محرمات یا ترک واجبات نباشد، آن نهاد سازگار با دین یا دینی تلقی خواهد شد. با توجه به برخورد عمدتاً سلبی این رویکرد «اسلامی شدن» یک نهاد در این رویکرد به معنای حذف و جایگزینی قواعدی است که با احکام شرعی در تضاد و مخالفت است.

ب) رویکرد کل‌گرایانه-غایت‌محور: در این نوع نگاه صرف زیر پاننهادهای واجبات یا محرمات صریح شرعی در تحقق وجه اسلامیت در مورد یک جریان نهادی کفایت از «اسلامی بودن» یا «اسلامی شدن» آن نمی‌کند، بلکه لازم است آن جریان با «کلیت» نظام اقتصادی اسلام متلائم باشد. در اینجا اسلامی بودن یا نبودن یک نهاد نه فقط با ملاک سازگاری قواعد آن با احکام شرعی، بلکه از منظر معیارها و غایات صریح یا ضمنی برآمده از چارچوب ارزشی دین مورد ارزیابی قرار می‌گیرد. توجه به این رویکرد از آنجا برمی‌خیزد که ممکن است در یک ترتیبات مشخص اقتصادی، هیچ ترک واجب یا ارتکاب حرامی مشاهده نشود، اما در عین حال سوگیری و کارکرد ترتیبات، در سازگاری با اهداف و اغراض دین نباشد. براساس این رویکرد، در مواجهه با نهادهای مدرن نه تنها لازم است قواعد شکل‌دهنده‌ی آن نهادها در چارچوب مرزهای شرعی عمل کند، بلکه لازم است کارکرد آنها نیز متناسب با اهداف و اغراض دینی باشد. در موضوع پژوهش حاضر که مربوط به حوزه‌ی پول و بانک است، دو رویکرد، اتخاذ شده است.

۷-۱. نوآوری پژوهش

در این بین آنچه این پژوهش را حائز امتیازی ویژه می‌سازد این است که:

۱. این پژوهش دیدگاه‌های متفکرین غربی را در باب آثار خلق پول مورد بررسی قرار داده و از این رو ادبیات موضوع به صورت نسبتاً جامع بررسی شده است.

۲. این پژوهش ماهیت الگوهای اجرا شده‌ی بانک‌داری بدون ربا را از حیث امکان خلق پول مورد بررسی و ارزیابی قرار داده است.

۳. این پژوهش به صورت تاریخی و نسبتاً جامع دیدگاه‌های اندیشمندان مسلمان را در رابطه با «امکان خلق پول نظام بانکی در نظام مالی اسلامی» گردآوری کرده و به طور همزمان الگوهای پیشنهادی اصلاحی آن‌ها و نیز برخی از الگوهای بدیع بانک‌داری اسلامی را از حیث امکان خلق پول مورد بررسی قرار داده است.

۴. این پژوهش با اتخاذ نگاه کل‌گرایانه به موضوع پرداخته است، از این رو اتخاذ این رویکرد در بررسی موضوع را می‌توان مهم‌ترین ویژگی این پژوهش دانست.

۸-۱. محدودیت پژوهش :

برای بیان آثار خلق پول بانکی از دیدگاه متفکرین غربی به جهت این که تاکنون تحقیقی به صورت جامع به این موضوع پرداخته بود، زمان زیادی برای پیدا کردن آن‌ها در مقالات و کتاب‌های اندیشمندان غربی اصلاح نظام بانکی صرف گردید، بدین روی کتاب‌ها و مقالات زیادی ترجمه شد. از سوی دیگر مطابق جست‌وجوهای به عمل آمده، تاکنون دیدگاه اندیشمندان مسلمان در رابطه با امکان خلق پول نظام بانکی در نظام مالی اسلامی جمع‌آوری نشده بود؛ از این رو زمان زیادی برای جست‌وجوی این منابع در کتاب‌ها و مقالات (انگلیسی و عربی) اندیشمندان مسلمان صرف شد.

۹-۱. استفاده کنندگان پژوهش :

این پژوهش می‌تواند مورد استفاده سیاست‌گذاران اقتصادی در وزارتخانه‌های اقتصادی، مدیران بانکها، سرمایه‌گذاران، اعتباردهنده‌گان، تحلیلگران مالی، دانشگاهیان، محققین، علمای دین و سایر استفاده‌کننده‌گان اطلاعات مالی قرار گیرد.

۱۰-۱. سامان‌دهی پژوهش :

روال ارائه مطلب به این صورت خواهد بود که پس از اتمام این بخش، وارد مبحث بررسی ماهیت خلق پول و آثار خلق پول بانکی خواهیم شد. بنابراین در این بخش، نخست نظریه‌های خلق پول بانکی و تبیین‌های رایج از چیستی خلق پول بیان شده، سپس به ارزیابی و بررسی جامع تبیین‌های ذکر شده خواهیم پرداخت. سپس، آثار و پیامدهای خلق پول بانکی و الگوهای اصلاحی بانک‌داری از دیدگاه متفکرین غربی ارائه خواهد شد. در فصل سوم ادبیات اقتصاد اسلامی در رابطه با امکان خلق پول بانکی در نظام مالی اسلامی مورد بررسی قرار خواهد گرفت. از این رو جریان‌های فکری اندیشمندان مسلمان و الگوهای پیشنهادی آن‌ها مطرح شده، هم‌چنین، شرحی از الگوهای عملی و آنچه که تحت عنوان بانک‌داری اسلامی و بانک‌داری بدون ربا در کشورهای اسلامی و غیر اسلامی انجام می‌گیرد، صورت می‌گیرد تا ماهیت آن مدل‌ها در امکان‌پذیری خلق پول بررسی شود. سپس در فصل پنجم به ترتیب خلاصه فصول، معرفی شاخص‌های ارزیابی، مطابقت شاخص‌ها، جمع‌بندی از بحث و برخی توصیه‌های سیاستی متناسب ارائه خواهد شد.

فصل دوم :

بررسی ماهیت و آثار خلق پول نظام بانکی

۱-۲. مقدمه:

امروزه در اقتصاد، سهم «پول بانکی» از کل پول در جریان، موضوعی بدیع و درخور تأمل است. شنیدن این واقعیت مهم، که عمده پول در اقتصاد مخلوق سیستم بانکی و نه دولت (بانک مرکزی) است، احتمالاً برای عموم مردم شوکه‌کننده و شاید باورناپذیر است. گذشته از این مهم، پیامدها و آثار اقتصادی ناشی از آن، مشخصاً بر وضعیت و روند توزیع منافع، جنبه‌های دیگر اهمیت یافتن ماهیت خلق پول است. کثرت مطالعات در باب خلق پول بانکی حکایت از آن دارد که نقش روند خلق پول بر شکل‌دهی به وضع امور در حوزه‌ی اقتصاد منحصر به فرد و غیر قابل اغماض است. بسیاری از ایده‌های انتقادی بر خلق پول بانکی پس از بروز بحران اقتصادی ۱۹۳۰ ظهور کرد و اخیراً نیز پس از بحران‌های مالی-اقتصادی غرب مجدداً علاقه‌ی وافر به تحلیل و تأمل در چیستی خلق پول بانکی و ارائه طرح‌های بدیل و اصلاحی در آثار محققان قابل مشاهده است. صرف‌نظر از امکان خلق پول نظام بانکی در نظام مالی اسلامی (که هدف این پژوهش است) چیستی و چگونگی این فرایند نیز محل مناقشه و اختلاف است و خود حاکی از وجود برخی پیچیدگی‌ها در عملکرد سیستم بانکی در خلق پول است. این امر درنگ در این موضوع را دوچندان کرده است.

بدین روی برای فهم بیشتر ماهیت خلق پول بانکی و آثار آن ساختار فصل دوم به شرح زیر است: ابتدا به شکل تاریخی، مروری کلی بر ادبیات مربوطه انجام می‌شود و سه نظریه خلق اعتباری، ذخیره جزئی و واسطه‌گری مالی بیان می‌شود. سپس بررسی جامع و ارزیابی نظریه‌های بانکی را خواهیم داشت. در انتها آثار و پیامدهای خلق پول و پیشنهاد‌های اصلاحی جایگزین از دیدگاه متفکرین غربی ارائه می‌شود.

۲-۲. ادبیات تاریخی توانایی بانک‌ها در خلق پول^۱

حجم زیادی از مطالب در قرن گذشته و یا پیش‌تر از آن در رابطه با نقش بانک‌ها به رشته تحریر درآمده است. از آثار متقدم که در رابطه با خلق پول نوشته‌اند، می‌توان به طور گذرا به «آدام اسمیت» (۱۷۷۶)، «جان لاول» (۱۷۰۵)، «توماس توکی» (۱۸۳۸)، «هنری تورنتن» (۱۸۰۲)، «استورات» (۱۷۶۷) و «مولر» (۱۸۱۶) اشاره کرد. اغلب نویسندگان نگران این سوال‌اند که «آیا بانک‌ها می‌توانند خلق پول و اعتبار کنند و یا نه». پاسخ نویسندگان مختلف به این سؤال منجر به شکل‌گیری نظریه‌های مختلف در اقتصاد پولی شده است. در ادامه به ترتیب به نحوه‌ی شکل‌گیری چند نظریه مهم شامل نظریه اعتباری، نظریه ذخیره جزئی و نظریه واسطه‌گری می‌پردازیم.

^۱ . بخش ۲-۳ برگرفته از مقاله ورنر، ۲۰۱۴ است. بنابراین برای اطلاعات بیشتر به مقاله ذکر شده مراجعه کنید.

- 2 . Adam Smith
- 3 . John Law
- 4 . Thomas Tooke
- 5 . Henry Thornton
- 6 . James Steuart
- 7 . Müller

۲-۱-۲. نظریه خلق اعتبار بانکی

نظریه خلق اعتبار بانکی اولین و قدیمی‌ترین نظریه در رابطه با توانایی بانک‌ها در ایجاد پول و اعتبار است. این نظریه در اواخر قرن نوزدهم و اوایل قرن بیستم در همه جا فراگیر شد. از نویسندگان طرفدار این نظریه ابتدایی می‌توان به ویکسل (۱۸۹۸ و ۱۹۰۷)، وایتر (۱۹۰۹)، شومپیتر (۱۹۱۲)، مولر (۱۹۲۵) و هان (۱۹۲۰) اشاره کرد.

این نظریه را باید ابتدا از هنری مکلود شروع کرد. مکلود به صراحت استدلال می‌کند که بانک‌ها از هیچ چیز پول و اعتبار کسب می‌کنند و در نظریه اعتباری ملکود (۱۸۹۱) آورده شده است:

«بانک یک دفتر نه برای قرض گرفتن و وام دهی پول، بلکه یک کارخانه اعتبار است.»

بنابر نظریه خلق اعتبار، بانک‌ها از آنچه که بانکدارها «سپرده» می‌نامند اعتبار خلق می‌کنند و این اعتبارها بنابر تعریف ما پول هستند. اما سؤالی دیگری که مطرح می‌شود این است که آیا محدودیتی در مقدار اعتبار خلق شده وجود دارد؟ ویکسل (۱۹۰۷) در مجله اقتصادی با این استدلال شرح داده است: «بانک‌ها در فعالیت وام دهی خود محدود به سرمایه‌شان نیستند، بلکه پول مورد نیازشان را خود به وجود می‌آورند...»

«در یک سیستم اعتباری که تمام پرداخت‌ها به وسیله نقل و انتقال در بانک‌ها صورت می‌گیرد، بانک‌ها قادرند هر مقدار وام حتی با نرخ بهره کم تولید کنند.»

وایتر (۱۹۰۹) که در سال‌های ۱۹۱۶ تا ۱۹۲۱ سر دبیر مجله اقتصادی بوده است، به موضوع «خلق پول از هیچ توسط بانک‌ها» اشاره می‌کند و درباره‌ی اثر آن بر دیگر متغیرهای اقتصادی این‌گونه بیان می‌دارد:

«... بخش بزرگی از سپرده‌های دیداری بانک در نتیجه پرداخت، پول نقد نیستند بلکه از قرض کردن

اعتباری اقتباس شده‌اند و متناسب با هر وام یک «سپرده» ایجاد می‌شود.» (وایتر، ۱۹۰۹: ۶۳)

«هنگامی که یک بار این مسئله به عنوان واقعیت شناخته شد که بانک‌ها نیز در میان سایر عوامل ایجاد خلق پول، توانایی خلق پول به اندازه اسکناس‌های که هر روز منتشر می‌کنند را دارند، فهمیده می‌شود که تا چه حد، تابع عملکرد بانک‌ها در اقتصاد جهانی مهم است و دلیل آن در حال حاضر این است که به طور کلی پذیرفته شده است که حجم پول مستقیماً بر قیمت‌ها تأثیر گذار است و این امر ناشی از نظریه مقداری پول است...»

(وایتر، ۱۹۱۶: ۴۷)

«اگر نظریه مقداری درست باشد و به عقیده من تا حد زیادی درست است. ما مسئولیت بزرگ بانک داران را به عنوان تولیدکنندگان پول می‌بینیم که نه تنها بر مشتریان و سهام داران خود، بلکه بر سطح

1. Wicksell
2. Withers
3. Schumpeter
4. Moeller
5. Hahn
6. Henry Macleod

عمومی قیمت‌ها نیز موثرند و اگر خلق پول بانک‌ها سریع‌تر از رشد محصولات باشد، شاید باعث افزایش قیمت‌ها شود...» (همان: ۵۴)

«...این نشان می‌دهد که اعتبار ماشینی است که به وسیله آن بخش مهمی از پول‌های جدید و مدرن توسط آن ایجاد می‌شود...» (ص ۷۲)

وایت‌ر با آن که یک روزنامه‌نگار بود نوشته‌های فوق‌الذکر وی کمک زیادی به ایجاد نظریه اعتباری توسط مکلود (۱۸۵۵) نمود. این گزارش هم‌چنین با انتشار کتاب شومپیتر در سال ۱۹۳۴ در آلمان فراگیر شد. در کتاب نظریه توسعه اقتصادی دیدگاه صریح وی در رابطه با قدرت ایجاد پول از هیچ چیز نوشته شده است:

«(خلق اعتبار) چیزی شبیه اعطای گواهی برای تولید آینده است و یا اعطای قدرت خریدی بر مبنای قول و قرارهای واقعی تولیدکنندگان است. خدمتی است که بانک‌دارها برای تولیدکنندگان اجرا می‌کنند و در راستای نزدیک کردن بانک‌دارها به تولیدکننده است... بانک‌ها نمی‌توانند یک واسطه باشند اما یک تولیدکننده اعتبار خواهند بود. بعبارت دیگر بانک‌ها خودشان قدرت خریدی برای وام‌دهی به تولیدکنندگان به وجود می‌آورند. می‌توان گفت که بانک‌دارها بدون ارتکاب جرم بزرگی، پول خلق می‌کنند.» (شومپیتر، ۱۹۱۲: ۱۹)

«اعتبار اساساً به منظور ایجاد قدرت خرید برای انتقال به تولیدکننده است؛ اما به سادگی انتقال قدرت خرید پول موجود نیست (مانند زمانی که بانک با سپرده اولیه وام می‌دهد نیست). ... با اعتبار به تولیدکننده دسترسی به جریان اجتماعی کالاها قبل از اینکه آنها ادعای عادی به آن داشته باشند را داده می‌شود.» (شومپیتر، ۱۹۴۵: ۱۰۷)

«گواهی ساختگی (مجازی) تولیدات است. بعبارت دیگر اعتبار وسیله‌ی پرداخت محصول اصلی است که به حقیقت تبدیل شده است.» (شومپیتر، ۱۹۱۲: ۲۳۳)

به غیر از شومپیتر تعداد دیگری از نویسندگان آلمانی نیز استدلال می‌کنند که بانک‌ها به تنهایی از طریق فرایند وام‌دهی، اعتبار ایجاد می‌کنند. دکتر آلبرت هان (۱۹۲۰) که فرزند اول سلسله بانکی فرانکفورت و از سال ۱۹۱۹ مدیر اصلی بانک خانوادگی خود بوده است بیان می‌دارد که بانک‌ها از هیچ، خلق اعتبار می‌کنند:

«هر اعتباری که در اقتصاد رواج می‌یابد یک سپرده ایجاد می‌کند که به معنی منابع آن است ... فرایند شرح داده شده را به صورت معکوس می‌توانیم چنین بگوییم که... هر سپرده‌ای که در هر جا و به هر نوع در اقتصاد وجود دارد به وسیله‌ی رواج اعتبار پیشینی به وجود آمده است.» (هان، ۱۹۲۰: ۲۸)

به طور کلی هان پیش از هر کس دیگری در عامه‌پسند کردن نظریه اعتباری نقش داشته و کتاب وی به پر فروش‌ترین کتاب تبدیل شده و منشأ بحث‌های فراوان و تحقیقات جدید در میان اقتصاددانان در آلمان شده است.

در دهه ۱۹۲۰ نظریه اعتباری آن چنان رواج یافته بود که به «نظریه سنتی» یا «نظریه کهنه بانکی اعتباری»^۱ توسط منتقدین بعدی نام برده می شد. به نظر می رسد که کینز در اوایل از طرفداران این نظریه بود. کینز در سال ۱۹۲۴ در رساله اصلاح پولی خودش، ادعا می کند که ظاهراً بدون نیاز به ایجاد پول بیشتر، بانک ها اعتبار و پول ایجاد می کنند و حداقل در مجموع:

« سطح عمومی قیمت ها عمدتاً تحت تأثیر مقدار مشخص اعتبار ایجاد شده توسط بانک است...» (ص ۱۷۸)

هم چنین از ارائه کینز در مجلس مشاوره (کمسیون) مک میلان^۲ (۱۹۳۱) مطمئن می شویم که وی معتقد است که هر بانک به تنهایی قادر به ایجاد اعتبار است:

« غیر طبیعی نیست که به سپرده های بانکی بعنوان نماینده ی به وجود آمده از سپرده های نقدی عموم مردم یا بعنوان پس انداز و یا مقادیری که برای مدت زمانی نیاز به برآورده شدن ندارند فکر کنیم. اما بخش عمده ی سپرده ها در عمل به وسیله خود بانک و به طریق تضمین های وامی اجازه اضافه برداشت پول و یا به وسیله خرید اوراق بهادار خلق می شود که از ذخایر بانکی داده شده است و معادل سپرده است.» (ص ۳۴)

نظریه خلق اعتبار تا اوایل پس از جنگ یک نظریه شناخته شده بود. ارتباط بین نظریه خلق اعتباری و اقتصاد کلان و دیگر متغیرهای مالی، در نظریه مقداری صورت بندی شد (ورنر^۳، ۱۹۹۲، ۱۹۹۷، ۲۰۰۵، ۲۰۱۲) که در آن بیان شده:

الف) استفاده تولیدی از اعتبار به شکل سرمایه گذاری برای تولید کالاها و خدمات تورم زا نیست؛

ب) استفاده غیر تولیدی از اعتبار به شکل مصرف باعث تورم شاخص مصرف کننده^۴ می شود؛

ج) استفاده غیر تولیدی از اعتبار به شکل خرید و فروش دارایی تورم زا است و در حالت شدید به بحران بانکی^۵ منجر می شود.

به طور خلاصه، نویسندگان این نظریه اولیه، بیان می کنند که بانک به صورت تنهایی توانایی ایجاد پول و اعتبار را از هیچ چیز^۶ دارد و برای وام دهی نیاز به کسب ذخایر ندارند. به عبارت دیگر بانک در عملیات وام دهی اقدام به انتقال سپرده ی یک فرد به حساب فرد دیگر نمی کند، بلکه نقطه ی شروع و محور جریان خلق پول، وام دهی (و نه سپرده گیری) است. بانک ابتدا وام و اعتبار را بسط داده، سپرده خلق کرده و سپس به دنبال تأمین ذخایر می رود.

هر چند که از سال ۱۹۲۰ شک و تردید های جدی ای در رابطه با صحت نظریه ایجاد اعتبار بانکی منتشر شد. این تردیدها در آغاز توسط اقتصاددانانی گفته شد، که در اصل از نظریه حمایت می کردند

1. traditional theory
2. time-worn theory of bank credit'
3. Macmillan Committee
4. Werner
5. consumer price inflation
6. banking crises
7. create money and credit out of nothing

اما در رابطه با اهمیت آن شک وجود داشت. این گروه از نویسندگان سنگ بنای فرمول بندی نظریه ذخیره جزئی^۱ و شیوع بیشتر آن را فراهم کردند. حال در ادامه به بیان نظریه ذخیره جزئی می‌پردازیم.

۲-۲-۲. نظریه ذخیره جزئی

نظریه ذخیره جزئی در دهه ۱۹۵۰ تا ۱۹۶۰ جریان غالب برای توضیح فرایند خلق پول بانک‌ها در اقتصاد بوده است. نویسندگانی مانند «مارشال»^۲(۱۸۸۸)، «فیلیپس»^۳(۱۹۳۰)، «کریک»^۴(۱۹۳۵)، «لوتر»^۵(۱۹۳۶) و «ساموئلسون»^۶(۱۹۴۸) اقتصاددانانی هستند که در تبیین و تکامل این نظریه نقش به‌سزایی داشتند.

به عنوان مثال آلفرد مارشال در سال ۱۸۸۸ طرفدار اولیه این نظریه بود. او در مورد نقش بانک‌ها در کمیته دولتی^۷ به شرح زیر بیان می‌دارد که:

«من باید ابتدا آن قسمت از سپرده‌هایی را که بانک می‌تواند وام دهد را بررسی کنم. سپس آن قسمت از وام‌هایی که قابل سپرده‌گذاری مجدد در آن بانک و یا سایر بانک‌ها هستند و برعکس را بررسی کنم. در واقع آن قسمت از وام‌دهی‌هایی که بانک‌های دیگر می‌توانند از آن سپرده به دست آورند را بررسی کنم. بنابراین من با این بررسی به یک تصاعد هندسی می‌رسم. حالتی که هر کدام از بانک‌ها می‌توانند $\frac{2}{3}$ سپرده‌های خود را وام دهند و کل میزان قدرت وام‌دهی بانک‌ها ۳ برابر حالت غیر از این خواهد بود.» (مارشال ۱۸۸۸)؛ به نقل از یوهه^۸، ۱۹۹۵: ۵۳۰

پس از جنگ جهانی اول تعدادی از اقتصاددانان (فیلیپس، ۱۹۲۰: ۷۲) نظریه قدیمی خلق اعتبار بانکی را اشتباه دانستند و به تدریج نفوذ نظریه گسترش سپرده‌ها^۹ تحت تأثیر فیلیپس به اوج خود رسید. گودفردن^{۱۰}، ۱۹۹۱؛ به نقل از یوهه^{۱۱}، ۱۹۹۵: ۳۲۵) فیلیپس بیان می‌کند که تمایز این نظریه‌ها در این است که در نظریه اعتباری بانک‌های فردی بیش از ذخایر و پول نقدی که دارند وام‌دهی و به تبع آن خلق پول خواهند داشت و از سوی دیگر در نظریه ذخیره جزئی سیستم بانکی به عنوان یک کل اعتبار ایجاد می‌کند. او استدلال می‌کند که در نظریه قدیمی، یک بانک چند برابر پولی نقد اضافی که به تازگی ایجاد کرده است را در همان زمان به وسیله وام دهی خلق می‌کند، در حالی که در واقع یک بانک نماینده سیستمی است که تنها به میزان حدودی پول نقد خود، می‌تواند وام‌دهی داشته باشد.

1. fractional reserve theory

2. Marshall

3. Phillips

4. Crick

5. Samuelson

6. Samuelson

7. government committee

8. Yohe

9. theory of deposit expansion

10. Goodfriend.

11. Yohe

0

1

نقش بانک ها در طول دهه ۱۹۲۰ و ۱۹۳۰ مورد مناقشه باقی ماند و چندین نویسنده از نظریه خلق اعتبار انتقاد کردند و برخی از نویسندگان نیز ظاهراً موقعیت خود را به تدریج و به صورت تدریجی از نظریه خلق اعتبار به سمت نظریه ذخیره جزئی تغییر دادند.

می توان از کینز در سال ۱۹۳۰ به عنوان یک مؤلفه کلیدی که از نظریه ذخیره جزئی (که به این معنی است که بانک ها سپرده ها را جمع آوری کرده و قسمتی از سپرده ها را به بانک مرکزی می دهند و یا به صورت جایگزین می توانند منابع خود را از بانک مرکزی برای وام دادن به بخش غیر بانکی اقتصاد برداشت کنند) حمایت می کند، نام برد، به بیان کینز:

«وقتی یک بانک در تعادل است، می تواند از ذخایر لازم خود در بانک مرکزی برای ایجاد یک وام اضافی برای تجارت و شرکت های جهانی استفاده کند، این وام اضافی یک سپرده اضافی (برای اعتبار قرض گیرنده) از سمت دیگر ترازنامه این (بانک) یا بانک های دیگر ایجاد می کند.» (کینز، ۱۹۳۰: ۲۱۸)

کینز در این جا استدلال می کند، سپرده های جدید براساس وام های جدید به تعادل ذخیره بانک ها که در بانک مرکزی نگهداری می شوند، وابسته است. این قسمتی از مقاله کینز در سال ۱۹۳۰ است. اما در بحث هایی که در کار تأثیر گذار «نظریه عمومی» (۱۹۳۶) وی مطرح می شود، این گونه برداشت می شود که بیشتر استدلال های کینز در این کتاب در طول نظریه واسطه گری مالی است که در بخش بعدی مطرح می شود.

یک نمونه به نمایندگی از نظریه ذخیره جزئی کار لوتز در سال ۱۹۳۶ بود که همزمان با شروع نظریه واسطه گری مالی مطرح شده است:

«توسعه اقتصادی منجر به افزایش حجم سپرده بیش از حجم پولی فعلی می شود. تنها به این دلیل که، پول نقد در سیستم بانکی بارها و بارها سپرده گذاری می شود ... واقعیت این است که کل سپرده ها در سیستم بانکی بیش از کل پول نقد در بانک هاست. بنابراین، این نشانه ای است که خود بانک ها کل این تفاوت ها را ایجاد می کنند. البته، این نتیجه گیری، همان «چند برابر کردن» در نظریه خلق سپرده های بانکی (از نوع فیلیپس و کریک) است که به طور ضمنی پذیرفته می شود. این نظریه این واقعیت را که خلق سپرده ها به وسیله (با کاهش مقدار) پول های نقد در پی پرداخت های مختلف بانکی را توضیح می دهد. با این حال ... در این مورد سپرده ها، اگر بانک ها را جداگانه در نظر بگیریم، خلق پول ناپدید می شود .. در مثال ما فقط یک بانک فرض می شود و سپرده ی بانک با برگشت دوباره، بارها و بارها (از همان) به وسیله مردم بسط می یابد ...» (ص ۱۶۶)

دیدگاه ذخیره جزئی در طول زمان در توضیحات کتاب های درسی در خصوص عملکرد پولی و سیستم بانکی دیدگاه مطرح بود. به وضوح ساموئلسون (۱۹۴۸) در کتابش از نظریه ذخیره جزئی برای توضیح فرایند خلق پول استفاده می نماید. وی تحت عنوان «آیا بانک ها واقعاً خلق پول می کنند؟» سؤالی را مطرح می نماید و سپس برای اولین بار «توضیحات نادرستی که هنوز به طور گسترده در جریان است را رد می کند.» (ص، ۳۲۴)

1. Lutz

2. of the Phillips or Crick variety

«بر اساس این توضیحات اشتباه، رئیس های بانک با جوهر خودکارهای خود، چندین دلار برای هر دلاری که به عنوان سپرده در نزد آنها گذاشته شده است را می تواند وام دهند. وقتی چنین رفتاری به بانک داران نسبت داده می شود جای تعجب نیست که (چهره) آنها را قرمز ببینیم و آنها تنها آرزو می کنند که ای کاش این کار را می کردیم. هم چنان که خیلی از بانک دارها می دانند نمی توانند پولی را که ندارند سرمایه گذاری کنند و هر پولی که سرمایه گذاری می شود و یا وام داده می شود از بانک خارج می شود.» (ص ۳۲۴)

ساموئلسون اظهار می دارد که (بانکها) قبل از اینکه وام دهند ابتدا باید منابع جمع آوری کنند، این با نظریه خلق اعتبار سازگار نیست. هرچند که ساموئلسون به طور کلی بیان می دارد که سیستم بانکی خلق پول می کند. او استدلال خود را با یک مثال نشان می دهد که در آن یک بانک کوچک با نرخ ذخیره لازم ۲۰٪، اگر ۱۰۰ دلار پول نقد دریافت کند چه مقدار پول می تواند ایجاد کند؟ ساموئلسون می پرسد: «آیا بانک ها می توانند وام و سرمایه گذاری خود را به ۴۰۰۰ دلار افزایش دهند؟» پاسخ قطعاً نه است، چرا نه؟ کل دارایی ها برابر کل وام هاست و ذخیره پول نقد درست به اندازه ۲۰٪ ذخیره قانونی کل سپرده ها است. اما چطور بانک ها بابت سرمایه گذاری یا دارایی های خریداری شده پول پرداخت می کنند؟ مثل همه چک می کشد-مثل فردی که اوراق قرضه می خرد و یا پشت سفته ای را امضا می کند ... وام گیرنده پول خود را برای کاری یا برای خرید ماشین و یا وسیله ای خرج می کند، این پول خیلی زود به بانک باز می گردد ... بانک نمی تواند هم کیک بخورد و هم داشته باشد (بانکها نمی توانند هم خدا را داشته باشند و هم خرما را) ... (ص ۳۲۵)

در عوض ساموئلسون توضیح می دهد که تمام پول ها وام داده شده به بانک باز می گردند: «تا آنجاکه به بانک اول مربوط می شود و ما در آن موقعیت هستیم ذخایر قانونی درست به اندازه سپرده های آن است. بانکها نمی توانند کاری دیگری انجام دهند تا زمانی که عموم تصمیم بگیرند که سپرده پولی بیشتری به بانک بیاورند.» (ص ۳۲۶)

ساموئلسون تأکید می کند که:

«سیستم بانک داری به عنوان یک کل می تواند کاری انجام دهد که هر بانک کوچکی به تنهایی نمی تواند انجام دهد.» (ص ۳۲۴)

و این همان معنی خلق پول است. ساموئلسون با فرایند مکرر وام دهی بانک (براساس سپرده پیشین) که تبدیل به سپرده ی بانک دیگر می شود، فرایند خلق پول را توضیح می دهد. او در یک جدول نشان می دهد که این زنجیره ی خلق سپرده در یک سیستم بانکی ۱۰۰۰ دلاری با ذخیره قانونی ۲۰٪ باعث ۵ برابر شدن پول می شود. (با فرض نشت پول)

^۱ . قبایل عرب هر کدام بتی به نام داشتند. اما جالب ترین بت پرستی ها که مورد بحث ما می باشد بت پرستی طایفه حنیفه بوده است که بت معبود خویش را از آرد و خرما می ساختند و آن را می پرستیدند. در یکی از سال های قحطی که شدت گرسنگی به حد نهایت رسیده بود افراد قبیله حنیفه آن خدای خرمایی را بین خود قسمت کردند و خوردند!! پس از این واقعه در میان سایر قبایل عرب اصطلاح کل ربه زمن المجاعه رواج یافت و با تحریف و تصرفی که در این اصطلاح به عمل آمد عبارت فارسی هم خدا را می خواهد هم خرما را در میان ایرانیان به صورت ضرب المثل درآمد.